

Rimantas Sliužinskas – prof. dr., Klaipėdos universiteto Filologijos katedros mokslo darbuotojas

Moksliniai interesai: etnomuzikologija, muzikinė folkloristika, muzikinė antropologija, regioniniai ir lyginamieji muzikinio folkloro tyrimai

El. paštas: r.sliuzinskas@gmail.com

Rimantas Sliužinskas – Prof. Dr., Research Fellow at Department of Philology, Klaipėda University

Research interests: ethnomusicology, musical folkloristics, musical anthropology, regional and comparative musical folklore investigations

E-mail: r.sliuzinskas@gmail.com

Rimantas Sliužinskas

Klaipėdos universitetas

TRADICINIŲ MUZIKOS INSTRUMENTŲ IR INSTRUMENTINĖS MUZIKOS ISTORINĖ TERMINIJA

Anotacija

Straipsnis skirtas tradicinių muzikos instrumentų ir jų muzikos istorinei terminijai aptarti. Medžiaga tyrimams surinkta peržvelgus XIX a. pabaigos – XX a. pirmųjų dešimtmečių lietuviškus etnomuzikologinės literatūros šaltinius, siekiant aptikti ankstyviausius aptariamų muzikos instrumentų pavadinimų, jų konstrukcijos ir repertuaro aprašus. Daugiausia dėmesio skirta istoriniams Miko Petrausko (1873–1937), Prano Puskunigio (1860–1946), Justino Strimaičio (1895–1960), Mykolo Biržiškos (1882–1922), Adolfo Sabaliausko (1873–1950), Teodoro Brazio (1870–1930), kitų autorių tekstams. Šiuo aspektu sisteminiu būdu tradiciniai lietuvių muzikos instrumentai dar nebuvo pakankamai tyrinėti, tad šiame straipsnyje pateikiami faktai papildo šių laikų etnomuzikologų ir etnoinstrumentologų Romualdo Apanavičiaus, Marijos Baltrėnienės, Gailos Kirdienės, Vidos Palubinskienės, Algirdo Vyžinto, Rūtos Žarskienės ir kitų autorių šios srities darbus.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tradiciniai muzikos instrumentai, tradicinė instrumentinė muzika, etnoinstrumentologija, etnomuzikologija, terminija, muzikos teorija, muzikos istorija.

Abstract

The article is intended as a presentation and investigation of the historical terminology of traditional Lithuanian musical instruments, details of their construction, and their music-making features. The research material was collected after reviewing Lithuanian ethnomusicological literature from the end of the 19th century to the first decades of the 20th century, in order to find the earliest descriptions in the field of actual terminology. Most attention is paid to the historical works of Mikas Petrauskas (1873–1937), Pranas Puskunigis (1860–1946), Justinas Strimaitis (1895–1960), Mykolas Biržiška (1882–1922), Adolfas Sabaliauskas (1873–1950), and Teodoras Brazys (1870–1930). In this respect, traditional Lithuanian musical instruments are not studied in a systematic

way, so the facts presented in this article supplement the work by the contemporary ethnomusicologists and ethno-instrumentologists Romualdas Apanavičius, Marija Baltrėnienė, Gaila Kirdienė, Vida Palubinskienė, Algirdas Vyžintas, Rūta Žarskienė, and others.

KEY WORDS: traditional musical instruments, traditional instrumental music, ethno-instrumentology, ethnomusicology, terminology, music theory, music history.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v28i0.2224>

Į v a d a s

Straipsnis skirtas tradicinių muzikos instrumentų ir jų muzikos istorinei terminijai įvertinti. Medžiaga tyrimams surinkta peržvelgus XIX a. pabaigos – XX a. pirmųjų dešimtmečių lietuviškus etnomuzikologinės literatūros šaltinius, siekiant aptikti ankstyviausius aptariamų muzikos instrumentų pavadinimų, jų konstrukcijos ir repertuaro aprašus. Daugiausia dėmesio skirta istoriniams Miko Petrausko (1873–1937), Prano Puskunigio (1860–1946), Justino Strimaičio (1895–1960), Mykolo Biržiškos (1882–1922), Adolfo Sabaliausko (1873–1950), Teodoro Brazio (1870–1930), kitų autorių įvairioje ano meto spaudoje skelbtiems tekstams. Šiuo aspektu sisteminiu būdu tradiciniai lietuvių muzikos instrumentai dar nebuvo tyrinėti, tad šiame straipsnyje pateikiami faktai nuosekliai papildoma šių laikų lietuvių etnomuzikologų ir etnoinstrumentologų darbus.

Muzikos instrumentų terminijos ištakas įvairiais aspektais tyrinėjo ir šio straipsnio autorius. Jie skelbti straipsniuose apie stiliaus ir žanro sampratos terminiją (Sliužinskas 1998; 2001), *improvizacijos*, *stabilumo* ir *mobilumo* sąvokas (Sliužinskas 2002a), T. Brazio, A. Sabaliausko, A. Juškos, M. Petrausko, M. Biržiškos terminiją (Sliužinskas 1999; 2002; 2003; 2014; 2019), kitus šios terminijos formavimosi aspektus (Sliužinskas 1999a; 2003a; 2004). Tradicinių muzikos instrumentų pavadinimus publikacijose iš istorinių šaltinių yra pateikę Zenonas Slavinskas-Slaviūnas (Slavinskas 1937; 1937a; Slaviūnas 1939; 1939a; 1955; 1955a; 1955b; 1959), Stasys Paliulis (Paliulis 1959; 1984), Marija Baltrėnienė (Baltrėnienė 1980; 1980a; 1989; 1997; Baltrėnienė, Apanavičius 1991), Romualdas Apanavičius (Apanavičius 1992; 1994; 2001; 2003; 2009), Algirdas Vyžintas (Vyžintas 1975), Rūta Šimonytė-Žarskienė (Šimonytė 2000; 2001; 2003; Žarskienė 2007), Gaila Kirdienė (Kirdienė 2000; 2007; 2009), Vida Palubinskienė (Palubinskienė 2001), Gvidas Vilys (Vilys 2005; 2008), Evaldas Vyčinas (Vyčinas 2001; 2011). Čia paminėtose ir dešimtyse kitų šių autorių publikacijų pateikiamas gausus pluoštas instrumentų bei jų konstrukcinių dalių pavadinimų, vartojamų tiek mokslinėje literatūroje, tiek gyvojoje pačių muzikantų kalboje.

Cituojuant istorinius šaltinius yra paliekamos tuo metu vartotos žodžių gramatinės formos. Aptariamai terminai išskiriami *kursyvu*. Neišvengiamai čia pastebi-

mos ir kalbos svetimybės, keistenybės. Nesiekiamo vertinti pateikiamų terminų ar sąvokų vartosenos rekomendacijų, tai paliekant kalbininkų nuožiūrai. Straipsnio tikslas – sisteminiu būdu surinkti ir pateikti skaitytojui aptariamų muzikos instrumentų ankstyvosios terminijos įvairovę. Publikacijos uždaviniai – apibūdinti daugiau ar mažiau sėkmingas tokių terminų atrankos ir kūrimo proceso ištakas. Darbo rezultatai atsispindi tyrimo tekstuose bei išvadose, kur pateikiamos ir tolesnių mokslinių studijų šia tema perspektyvos.

Kanklių ir jų dalių terminai

Pranas Puskunigis – tradicinių **kanklių** žinovas. Jis 1932 m. išvardija visas pagrindines šio instrumento konstrukcijos dalis. Tai „*liemuo, galva, rankena, stygos, mediniai varžykliai (šriubai) ir volelis*. [...] Prie ilgojo šono, kairiojo kanklių galo prijungiama kanklių rankena. [...] Volelis arba virbalas yra įkišamas į skylutes dviejų pritvirtintų medžio gabalėlių, vadinamų *sargų*. [...] Viršutinės kanklių lentos viduryje išpjaunama apskrita *skylutė* su joje paliekamais šešiais *sparneliais žvaigždutės* pavidalo – tai kanklių *garsiatakis*“ (Puskunigis 1932, 7).

Šiuose jo raštuose ir kitų senųjų šaltinių (visų pirma A. Sabaliausko) tekstuose randame paminėta ir daugiau kanklių konstrukcijos dalių. Visų pirma – apatinė ir viršutinė kanklių korpuso detalės. Tai *apatinė lenta* – „apatinė lenta nekemėžno darbo, aptašyta tiesiog kirviu [...]“ (Lietuviškos... 1897) arba tiesiog *medinė dėžė* – „*kanklės* ant pažiūros yra tai į vieną galą susma[i]lyta *medinė dėžė*“ (Lietuviškos... 1897), dar vadinama *liemeniu* – „savo *liemeniu* [...] kanklės gali tik pritarti [...]“ (Puskunigis 1932, 10), *loveliu* arba *skrynele* – „*kankliai* [...] tai išskaptuotas pailgas *lovelis*, arba *skrynelė* iš uosio ar klevo medžio [...]“ (Sabaliauskas 1911, 11). Viršutinė lenta ruošiama kruopščiau: „Užtaigi *viršutinė [kanklių] lenta* paprastinai esti padabyta kaip galint gražiau“ (Lietuviškos... 1897) arba tiesiog kanklių *viršus* – „*kankliai* [...] yra iš uosio ar klevo medžio su egliniu *viršum* [...]“ (Sabaliauskas 1911, 11).

Kanklių viršutinių *lentų* išvaizdai, jų estetiniam grožiui šiuose aprašuose skiriamas ypatingas dėmesys: „Niekuom nedažytos jų [kanklių] lentos nuo dūmų aptrauktos juodu dažu ir nuo rankų apsislidinę, žvilga tarsi užteptos juodu lekerium“ (Lietuviškos... 1897). Viršutinėje lentoje esančios *žvaigždės* pavidalo akustinės išpjovos (P. Puskunigis jas vadina *garsiatakiais*) vadinamos ir tiesiog *garsais*: „Daugiausiai marginių apie [kanklių] *garsus [išpjovas]*, kurie paprastai turi *žvaigždės* paveikslą“ (Lietuviškos... 1897).

Minimi korpuso *šonai, platesnysis* ir *siauresnysis galai, siauroji pusė*: „[kanklių] *šonai taipgi nedaug stropiau apdirbti*“ (Lietuviškos... 1897); „*Platesnysis* kanklių galas yra nupjautas įstrižai, taip, kad į vieną *šoną* stygos eina vis trumpyn, o į

kitą – ilgyn“ (Lietuviškos... 1897); „Netoli *siauresniojo galo* eina skersai [...]“ (Lietuviškos... 1897); „[...] deda *kanklius* ant stalo, arba ir ant kelių, *siaurąja puse* į save“ (Sabaliauskas 1911, 11). Platesniojoje pusėje dažnai paliekama svarbi šio instrumento konstrukcijos dalis – *kanklių galva*, vadinamasis *riestainiškas kanklių užrietas*: „Šis *kanklių tipas* – kiek pailgesnės ir su *riestainišku užrietu* – [...] yra laikomas tikruoju“ (Puskunigis 1932, 9); „[...] paliai *kanklių galvą* dedama medinė *lentelė* [...]“ (Puskunigis 1932, 7).

Įtemptas stygas iš plačiosios ir siaurosios pusių prilaido geležiniai arba mediniai *virbalai*, *virbalėliai*, geležinis *volelis* arba tiesiog *lentelė*: „[...] prie kurių yra prikabytas kitas galas užnarytųjų ant geležinio *virbalo* striunų“ (Lietuviškos... 1897); „[...] prie antrojo galo – mediniai *virbalai*, ant kurių antras kiekvienos stygos galas užsukamas, ir tokiu būdu styga įtempta [...]“ (Petrauskas 1909[1976], 42); „[...] vieton geležinio *volelio* [...] dedama medinė arba plieninė kelių centimetrų pločio *lentelė* [...]“ (Puskunigis 1932, 7), „Netoli *siauresniojo galo* eina skersai geležinis *virbalėlis*, ant kurio užnarytos *stygos (striunos)* [...]“ (Lietuviškos... 1897).

Stygų įtempimą reguliuoja *platesniajame gale* įsukti ir iš viršaus įskelti mediniai kanklių *šriubai*, *kuoleliai* su *galvukėmis*: „[...] *šriubai* mediniai, iš viršaus įskelti – į tą *įskėlimą* įspraudžia galą *stygos*“ (Lietuviškos... 1897); „[...] prie kurios ant įsuktų *šriubų* užneriamos kanklių *stygos*“ (Puskunigis 1932, 7); „[...] ant kurio ištemptos *stygos* prisukamos medžio *kuoleliais*“ (Sabaliauskas 1911, 11); „[...] pakraščiu įstrižai nupjautojo galo eina eilė *šriubų*, prie kurių yra prikabytas kitas galas [...] *striunų*“ (Lietuviškos... 1897); „Norint atleisti ar užveržti *stygą*, pasuka už *galvukės šriubą* iš apačios“ (Lietuviškos... 1897). Tam yra skirtas kanklių *raktas* arba *rankenėlė*: „Viršuje [...] kaip ir *rankenėlė* – yra kanklių [derinimo] *raktas*“ (Puskunigis 1932, 8). Šiuos instrumentus nesunku pasigaminti: „Kanklių *šriubus* ir *raktus* gali padaryti kalvis arba šaltkalvis“ (Puskunigis 1932, 2).

Patys kanklių derinimo (pasak P. Puskunigio, – *suderinimo*, o pasak J. Strimaičio, – *nustatymo, nutaisymo*) būdai – „kanklių *žangos (gamos)*“ (Puskunigis 1932, 3), pagal atitinkamą *formulę* – „[...] paduoda ir formulą, kaip stygos *suderinama*“ (Petrauskas 1912[1976], 45). Ši *formulė* labai paprasta: „[...] nurodysiu *kanklių žangas (gamas)* ir jų savybes, pagal kurias [...]“ (Puskunigis 1932, 3); „*Taisant striunas* taiko kas *penktą striuną* (į *kvintas*), o kada penktos striunos nepritenka, taiso kas *trečią* (į *tercijas*) – tokiu būdu *sutaiko* visas *striunas*“ (Lietuviškos... 1897); „[...] *suderinus* reikia pagal *gamos (žangos)* eigą derinti kitas [kanklių stygas]“ (Puskunigis 1932, 10); „*Kanklių derinimas* reikalauja, kad *septintasis gamos tonas* būtų pustomiu žemesnis“ (Puskunigis 1932, 11); „[...] kad [kanklių] *suderinimą* geriau laikytų [...]“ (Puskunigis 1932, 7).

Plati ir įvairi yra kanklių stygų (dažnai – *striunų, strūnų*) įvardijimo terminija. Pradedant nuo ilgiausiųjų ir žemiausius garsus išduodančiųjų jos vadinamos savitai. Visų pirma tai *kanklių boselis* (žemiausiai derinama kanklių styga) – „Mažesnės [kanklės] yra senovinio tipo ir su *boseliu*“ (Puskunigis 1932, 9). Toliau eina *pirmoji, drūtoji, ilgoji*, arba *storoji*, styga: „[...] rodėsi mažoji sekunda tarp 2 ir 3 stygos, skaitant nuo drūtosios (tonikos)“ (Sabaliauskas 1916, VI); „Kanklininkas pradeda derinti *stygą* nuo *ilgosios (tonikos)*“ (Sabaliauskas 1916, VI); „*Pirmoji* arba *storoji* styga (tik ne *boselis*) derinama *tone d*, antroji *tone e*, ir taip toliau“ (Puskunigis 1932, 10). Kitos stygos dažniausiai įvardijamos eilės tvarka – *antroji, trečioji, ketvirtoji, penktoji, šeštoji* ir t. t. Liudijama, kad „*Stygų* paprastai esti 9, 11 arba 13“ (Lietuviškos... 1897). Originalią plataus diapazono kanklių stygų pavadinimų sistemą yra pasiūlęs J. Strimaitis: „[...] stygos kankliavimo [...] duoti sutrumpinti vardai, pav.: *žemojaj oktavoje: vienka, duka, trika, keturka, penkka, šeška, sepka* [...]. *Vidurinėj oktavoje* panašiai: *vienna, duna, trina, keturna, penkna, šešna, sepna*. [...] *Aukštojaj oktavoje* [...]: *vientė, dutė, tritė, keturtė, penktė, šeštė, septė*“ (Strimaitis 1936, 49). Senuosiuose šaltiniuose kanklių stygos apibūdinamos dar įvairiau. Tai *plonosios* arba *storosios* stygos: „Skambinimo būdas – dviem pirštais [...] braukiant nuo *storųjų* link *plonųjų* [kanklių stygų] – gali būti panaudotas kanklėms suderinti“ (Puskunigis 1932, 14). Minimomis *tarpinėmis* stygos: „Kiekviename naujame triskambyje bus kitos tarpinės [kanklių] stygos, kurias reikia užslopinti“ (Puskunigis 1932, 16). Suderintos stygos – *nutaisytos* stygos: „[...] reikia bent 12 vieno tipo *stygomis* gerai *nutaisytų kanklių*“ (Strimaitis 1923). Pagal stygų gaminimo žaliavas jos skirstomos į *vyniotas* arba *plienines*: „[...] dvejais storąsias *vyniotomis* stygomis ir paprastas dvejais *plieninėmis stygomis*“ (Puskunigis 1920 [cit. iš: Alenskas 1991, 12]).

Muzikuoti kanklėmis – *skambyti, skambinti* (su *pirštais* arba su tam tikrais *pagaliukais*), *ant kanklių skambsti, kanklinti, kankliuoti*: „Jau ir šiandien sunku rasti žmogų, mokantį *ant kanklių skambyti*“ (Lietuviškos... 1897); „Ar verta *skambyti* negeriams jauniems, kurie užmiršta savo tėvų palaikus...“ (Lietuviškos... 1897); „[...] vienas *skambintojas* negalėdavęs *skambinti* ant kito *kanklių*“ (Petrauskas 1909[1976], 42); „*Skudučiavo (grojo) skudučiais, ragais (trimitais) ir skambino kanklėmis*“ (Strimaitis 1923a); „Iš jaunųjų jau veik niekas nemoka *ant kanklių skambsti*“ (Lietuviškos... 1897); „*Kanklindavo keturines giesmes* ir kitus dalykus tame pačiame stiliuje“ (A. S. 1926, 43); „Nors retai, ir tik vėlesniu laiku, bet ir dainos *kankliu[o]jama* buvę“ (Sabaliauskas 1911, 12); „[...] kad visuose Tėvynės kampuose užsikurtų noras *kankliuoti*, rinkti dainas ir kitokią *tautosaką*“ (Strimaitis 1923a). Rečiau – *grajyti*: „*Grajijant* pasideda ant kelių ir *skambina stygą* su *pirštais* arba su tam tikrais *pagaliukais*“ (Lietuviškos... 1897). Stygą dar

galima užgauti ir tildyti: „Dešine ranka užgauna [kanklių] stygas, o kaire tildžia, uždėdamas pirštus ant stygų“ (Sabaliauskas 1911, 11).

Konstrukcijos požiūriu kanklės dažniausiai buvo skiriamos pagal savo stygų skaičių. Nors šiuo metu folkloro sąjūdyje yra populiariausios penkiastygės, devynstygės ir vienuolikastygės arba dvylikastygės kanklės, istoriniuose šaltiniuose minimas gerokai įvairesnis jų būrys. Čia įvardijamos *penkiastygės*, *šešiasstygės*, *septynstygės*, *aštuonstygės*, *devynstygės*, *vienuolikastygės*, *dvylikastygės*, *trylikastygės*, *keturiolikastygės* ir net *dvidešimt dviejų* stygų tradicinės kanklės: „Ant aštuonstyggių kanklių skambinant aš nesu matęs. [...] vis tai buvo ant penkiastyggių kanklių“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Pirmąjį dalykėlį [...] galima paskambinti ir šešių stygų kanklėmis“ (Budriūnas 1944, 5); „Seniau ir kitur buvo žinomi *septyn-*, *devyn-*, *vienuolika-* ir *dvylikastygių kankliai*, dabar muzėjuose tebeužeinami“ (Biržiška 1921, 22); „Kanklių natų priedas pritaikytas dabar plačiau vartojamoms 11–14 ir 22 stygų kanklėms, derinamoms G–dur tonacijos tonais [...]“ (Budriūnas 1944, 5).

Siekiant jas sugrupuoti, buvo žinoma bandymų skirstyti jas į atskirus tipus. Savo laiku P. Puskunigis siūlė įvardyti senąsias kankles keturių tipų ribose: I–IV tradicinių kanklių tipus: „*I-asis tipas – penkiastygės kanklės*, *II-asis tipas – septynstygės kanklės*, *III-asis tipas – devynstygės kanklės*, *IV-asis tipas – vienuolikastygės kanklės*“ (Puskunigis 1933, 10). *Tikruoju* (pagrindiniu) tipu jis laikė pastarąsias, vienuolikastyges, kankles, „kiek pailgesnes ir su *riestainišku užrietimu*“ (Puskunigis 1932, 9). Kanklių konstrukcijos tobulinimo kontekste jos buvo skirstomos į *paprastas (pustonines)* ir *tonacines (chromatines)* kankles: „Yra *tonacinės, chromatinės*, arba *pustoninės*, ir *paprastos kanklės*“ (Strimaitis 1935, 356). Į pirmąsias, „*ištobulintas*“, kankles dažnu atveju būdavo žvelgiama su nepasitikėjimu: „Visokios „*balabaikos*“, pertaisytos rusiškos citros perkamos pas mus kaip „*ištobulintos kanklės*“ (Vilkolakas 1912). Tuo tarpu senosios, netobulintos kanklės meiliai vadinamos *kanklytėmis, kankleliais, skaptuotomis* ar *piemenų kanklėmis*: „Tik gryčiose ir aukštuose svirnuose dar ilgą laiką dainoms pritarė *kankleliais* mūsų tėvai ir tėvų tėvai“ (Strimaitis 1924, 28); „*Skaptuotas kankles* paprastai vadindavę *piemenų kanklėmis*“ (Petrauskas 1909[1976], 42). Tradicinis kankliavimas vadintas *liaudišku, terciniu*, pamatuojančiu *akordą*: „*Liaudišką kankliavimą* vadiname dar *terciniu*, kadangi skambinant liaudies dainas sopraną lydi dažniausiai lygiagretės tercės atstume *altas (turavonė)*“ (Strimaitis 1935, 359); „[...] *kanklės*, daugiau pamatuojančios *akordą* negu *kulinės „remabalsis“* [...]“ (Petrauskas 1912[1976], 44); „[...] mūsų instrumentu *kanklėmis*, kuris pajėgia duoti *akordą* [...]. Dainavime galėjo būt *akordas* vartojamas, prieš padirbsiant *kankles*, ir tik *kankles* padarė tuomet, kuomet jau *klausas* turėjo pasigavusi iš *pajautų sątarmės gamtos harmoniją*“ (Petrauskas 1912[1976], 44). Liudijamas ir

kankliavimas pritariant ne tik daugiabalsėms, bet ir vienbalsėms dainoms: „Lietuvių buvo pritariama, ypač *kanklėmis* savo *vienabalsėms dainų gaidoms*“ (Brazys 1920, 18).

XX a. pirmojoje pusėje jau pradėjus burti įvairaus dydžio ir diapazono kankles į koncertinius ansamblius ir orkestrus, jas pradėta skirstyti į solinio (tradicinio) ir orkestrinio tipų instrumentus: „Kun. Sabaliauskas pabrėžė būtiną reikalą valdybai kreipti visą energiją į *kanklių tipus: solo, orkestrines* ir t. t.“ (Buvęs klausęs 1925). Kanklių orkestre atsirado *tonacinės kanklės – pikolės, pyplės, primos, altai, tercės, bosai, kontrabosai*: „Tos mokyklos turima viso 16 kanklių: 1 *pikolė* arba *pyplė*, 3 *tercės*, kitos visos *primos* ir vienas didelis (sulig žmogum aukštumo) – *kontrabosas*“ (Strimaitis 1923); „Norint sudaryti suderintų kanklių orkestrėlį, pridera pasigaminti keturių rūšių kankles. Tai yra *pyplę, sopranukę primą, altukę* ir *boselį* (Puskunigis 1920; cit. iš: Alenskas 1991, 12). Kitoje vietoje jau keliami didesni reikalavimai: „Gražiam orkestrėliui sudaryti koncertams rengti reikia bent 12 vieno tipo *stygomis* gerai *nutaisytų kanklių: 3 pikolių (pyplių)*, 4 *primų*, 4 *altų* ir vieno *kontraboso*“ (Strimaitis 1923); „[...] draugija stengiasi kankles tik orkestriškai suderinti: *pikoles, primas, altus ir bosus* – ir tiek“ (Strimaitis 1931). Čia jau minimas ne tik tradicinis, bet ir *naujasis, pirštinis* kankliavimo būdas: „Yra du *kankliavimo būdai: liaudiškas ir pirštinis (naujasis)*“ (Strimaitis 1935, 357). Buvo sumanyti ir rengiami naujojo *kanklių muzikos orkestrinio sutvarkymo* bei mokymosi kankliuoti nebe vien tradiciniu būdu vadovėliai: „Tatai bus nurodyta platesniame [*kanklių*] *daugiabalsio skambinimo* bei *orkestrinio sutvarkymo* vadovėly [..]“ (Puskunigis 1932, ii). „Šis *kanklių muzikos* vadovėlis buvo sumanytas [..]“ (Puskunigis 1932, 3).

Pastebime nostalgikų komentarų apie anuomet jau pradėjusį nykti tradicinį kanklių skambesį: „Jau ir šiandien sunku rasti žmogų, mokantį ant *kanklių* skambyti“ (Lietuviškos... 1897); „Iš jaunųjų jau veik niekas nemoka ant *kanklių* skambsti“ (Lietuviškos... 1897); „*Smuikas* su *armonika* užkariavo *kanklių* vietą, *kanklės* neišlaikė „kovos už būvį“ [..]“ (Lietuviškos... 1897); „Kas gi dabar dėl muzikiško pasigerėjimo bevartoja *kanklius, skudučius, lamždį?* Jų vietą užėmė *armonika, griežinė (skripka)* [..] ir kiti“ (Sabaliauskas 1904, 31); „Tik gaila, kad jau labai retai kur gali rasti *kankl[į]nyką*, senieji baigia mirti, jaunieji paniekino kankles“ (Lietuviškos... 1897); „Kad suprasti, kaip maloniai skamba lietuviškos kanklės, reikia išgirsti nors sykį skambinant senovės *kanklinyką*“ (Lietuviškos... 1897); „Visokios „*balabaikos*“, *pertaisytos rusiškos citros* perkamos pas mus kaip „*ištobulintos*“ *kanklės*“ (Vilkolakas 1912).

Skudučių terminija

Šioje srityje yra daug nuveikęs A. Sabaliauskas. Vartodamas pačių skudučiuotojų terminologiją, jis 1911 m. taip apibūdina šią kolektyvinio, ansamblinio pobūdžio muziką ir pačius instrumentus: „Yra tai *dudelės* nuo 12 lig 20 centimetrų ilgumo, iš jauno uosio grąžtu išgręžtos, bet nekiaurai; *kiaurasai galas* iš abiejų pusių paužulniai nupjautas, [...]“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Vabalnikėnuose vadinama *skudučiais* (vienl. *skudutis*), Biržuose gi, Radviliškio pusėn, sako: *skurdutė, skurdutės*“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Skaitant nuo *laibųjų*, vabalnykėnuose skudučiai vadinasi taip: 1. *titiūtitiut*, 2. *tiūtitiūt*, 3. *kvepas*, 4. *untutis*, 5. *untytė*, 6 ir 7. *ūkai*, arba *kulduakai*“ (Sabaliauskas 1916, VII); „Pirmasai skudutis vadinasi *titiūtitiut*, 2-sai – *tiūtitiūt*, 3-sai – *kvepas*, 4-sai – *untutis*, 5-sai – *untytė*, 6-sai, laibesnis už pirmąjį, – *pridėckas prie untytės*, 7 ir 8-sai, tie drūtieji, vadinasi *ūkai* arba *kulduakai*“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Biržėnuose skudučiai vadinasi: 1. *pirmoji (skurdutė)*, 2. *antroji*, 3. *trečioji*, 4. *kvepas*, 5. *spjaulalė* ir 6. *untytė. Ūkų nėra*“ (Sabaliauskas 1916, VII); „Prie kompleto priguli būtinai penki *skudučiai*, sude-rinti, kaip minėtas penkiastygis. Skaitant nuo *laibojo*, jie taip vadinasi: *pirmasis, antrasis, kvepas, untutis, untytė*; prie šios dar yra pridėdama dar viena *dudelė*, už pirmąjį čielu vienu tonu laibesnė“ (Sabaliauskas 1904, 32); „*Pravadorius*, paduodamas vienam *pirmąjį skudutį*, sako: „tu pūsk *titi tiu titiut*“, antram – an-trąjį ir sako: „tu pūsk *tiu titi tiut*“, trečiam duoda *kvepą*: „tu žinai, kaip pūst: *ut ut ut*“, ketvirtam – *untutį*: „o tu: *ut, ut, un titiut*“, pats gi pasituri *untytę*, t. y. *vidudrūtąją dūdelę* ar aną *vidulaibąją*, vienas dvi pūsdamas; o aš, sako, pūsiu „*un-tyti ut, ut; untititi ut, ut*“ ir t. t.“ (Sabaliauskas 1904, 32–33); „*Kulduakai* gi nuo *untytės* ir tarp savęs stovi čielų tonų intervale. *Untytės pridėckas* laibesnis už pir-mąjį *titiūtitiut* – *dideliu pustoniu*“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Skudučių orkestro partijos turi šiuos senovinius pavadinimus: [...] *ūkas*, [...], *kvepas*, [...] *kuldukas* [...], *untytė* [...], *spiegas*“ (Švedas 1936, 20); „*Skudučiuojama* taip pat *giesmės* [dainuojamosios sutartinės]. Tam imama arba *pamatinis penkiastygis*, arba – iš kitos *tonacijos* – nuo pirmojo *ūko*. Giesmės pučia dujenai: vienas ima *pirmą, tre-čią, penktą*, antras gi – *antrą ir ketvirtą* [skudutį]“ (Sabaliauskas 1911, 13); „Prie pūtimo šitos melodijos dar buk vartodavę du *ūku*, kurie buvę drūtesni už *untytę*“ (Sabaliauskas 1904, 34).

Atskirai įvardijamos skudučių konstrukcijos detalės: „Skudučio dalys: *skudučio žiočių viršūnė, landa, sienelės, dugnelis, didysis nusklembimas, mažasis nusklembimas* [...]“ (Švedas 1936, 7).

Tradicinis skudučių repertuaras – sutartinės. Yra žinoma *didžioji skudučių kompozicija* – *Septyniós*: „Matyt, dažniausiai buvo pučiama vadinamoji *Septyniós*, ji todėl ir *didžioji*, nes nuo jos ir *skudučių vardai*; joje vienas pučia *titiūtitiut*,

antras – *tiutititiut*, trečias jų tarpe *kvėpuoja*, iš to *kvėpas*; ketvirtas sako: *ūt, ūt, ūntititiut*, delto – *untutis*; penktas – *ūntyti, ūt, ūt*, iš to *untytė*. *Untytės priedas ir ūkai* nebūtinai reikalingi“ (Sabaliauskas 1911, 12–13). „Kiekvienas *skudutis* turi savo *vardą*, duotą jam [...] kompozicijoje, vadinamoje „*Septyniōs*“ (Sabaliauskas 1911, 12); „Kiekviena *dūdelė* turi savo vardą nuo to, kokią vietą užima toje *didžiojoje skudučių kompozicijoje*, kuri Vabalninkėnuose vadinasi *Untytė* ir *Septyniōs*, o Biržėnuose *Skurdutė*“ (Sabaliauskas 1916, VII). Kitas tradicinių skudučių sutartinių repertuaras – *aitinė, šešiōs, kvėpas drūtesnis už untutį, škits katė, intakas*: „Paduodu čia taip vadinamą „*aitinę*“, nes ją pūsdavo, esant baudžiavai, eidami dvaran arba grįždami“ (Sabaliauskas 1904, 34); „Ant *skudučių* pučiama tam tikros *kompozicijos*, kurių aš turiu užrašęs šešias; jų vardai: a) *septyniōs*, b) *šešiōs*, c) *kvėpas drūtesnis už untutį*, d) *škits, katė*, e) *intakas* ir f) *aitinė*“ (Sabaliauskas 1911, 12).

Pagrindinių tradicinių skudučių komplektas – *pamatinės skudučių dūdelės*: „*Pamatinės skudučių* komplekto *dūdelės* – 5, bet didesnėms kompozicijoms vartojama da trys dūdelės“ (Sabaliauskas 1916, VII); „*Pamatinų skudučių* yra taip pat penki“ (Sabaliauskas 1911, 12). Pabrėžiamas tradicinis skudučiavimas lauke, atvirose vietose. Tai – *oro muzika*: „Skudučiai – *oro muzika*. Jų reikia klausyties iš toliau“ (Sabaliauskas 1911, 13). Bandoma atsekti istorines skudučių kilmės ištakas: „*Skudučiai* tai bus Pano fleitos protėviai, kurių dabar vartoja italai, rumunai ir kiti“ (Petrauskas 1909[1976], 37). Minima ir svarbi skudučiavimo praktinė bei taikomoji vertė: „*Skudučių ir dūdelių muzika* galima pasinaudoti žygiuojant“ (Budriūnas 1944, 4).

Trimitų pavadinimai

Greta skudučių A. Sabaliauskas mini ir pagal muziką jiems giminingus *medinius* ragus: „Nežinau, dėl ko vadinasi taip ilgos *triūbos* iš uosio medžio, tošia apvyniotos, bet žmonės vadina jas *ragais*; ar nebuvo jos seniaus iš didžių miško žvėrių ragų?“ (Žalia Rūta 1904, 34). „*Ragai* nėra tai instrumentai iš gyvulių ragų, bet iš uosio medžio. Vabalnykėnai vadina juos *triūbomis*“ (Sabaliauskas 1916, VIII). Pabrėžiama gimininga skudučiams šių vėlgi išimtinai ansamblinio muzikavimo ragų sudėtis: „*Ragų komplektas* taip pat – penki, suderinti, kaip *skudučiai*, ir tais pačiais vardais vadinami: *kvėpas, untutis, untytė* [...]“ (Sabaliauskas 1911, 13). Ragų repertuaras taip pat giminingas tradiciniam skudučių repertuarui: „*Ragai* pučiant aš tegirdėjau „*Skurdutę*“ ir „*Ridiką*“ [...]“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „Pučiant [*ragais*] „*septyniōs*“, *skudučių ūkų* vietoje imama ilgesnis už *untytę* ragas, ant kurio galima *išpūsti du kulduku tonu*“ (Sabaliauskas 1911, 13). Esminis skudučių

ir ragų muzikos skirtumas – jų išgaunamų sutartinių garsų stiprumas: „*Ragų balsas* labai stiprus, už keleto varstų girdimas“ (Sabaliauskas 1911, 13).

Čia pat minimos ir *daudytės*, žinotos nuo senų laikų ir įvardijamos įvairiais kitais pavadinimais: „Gvanin’as aprašo ilgas medines dūdas, *didinikais* vadina mas...“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9); „Jie turi ypatingos rūšies trimitą, arba *tromboną*, kurį vadina *triūba* [*Truba*]. Ši yra tuščiaavidurė, iš eglės išskobta, apvalinai platėjančiu galu, kaip trombonas, iš viršaus tankiai apvyniota beržo tošimi, per sieksnį ilgumo“ (Lepneris 1744 [2011], 194); „*Ilgieji trimitai* ir jais pritariamoms sutartinės Žemaičiuose tebebuvę dar XVIII š.“ (Biržiška 1921, 22); „*Trimitytos* – buvo tai kariškos labai didelės *medinės triubos*. Išnykus lietuvių karėms su jų priešais, išnyko ir *trimitytos*“ (Lietuviškos... 1897). Jos dažnai vadinamos ir *triūbomis*, arba *trimitais*: „*Pūsti ragais giesmes* yra tam tyčia padarytos dvi *ilgos triubos*, ilgumo lig 5 pėdų, tinkamai suderintos, kurios vadinas *daudytės*. Viena *imama trys tonai*, antra – *du*“ (Sabaliauskas 1911, 13); „Keturiems giesmėms pūst taisy du ilgu ragų nevienodo ilgumo; jie išduoda po keletą balsų ir vadinas *daudytės*“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „*Trimitas* būna nuo 2,5 iki 6 pėdų ilgio. Ilgas trimitas duoda keliolika balsų, ir jeigu geras pūtėjas, tai ir melodiją *išraliuoja* su nuosekliais balsais [...]. *Trimite* jokių *pyplių nėra*“ (Petrauskas 1909[1976], 39); „Yra kita ragų rūšis dėl pūtimo sutartinių [...]. Yra jie – dvi triubi ilgesni už anas paprastąsias ir vadinas: „*daudytės*“ [...]“ (Sabaliauskas 1904, 34); „[...] Dabar tik prideda *prieburnį*, tankiausiai iš kaulo, prie kurio lūpas prispaudę, pučia trimitan [...]“ (Petrauskas 1909[1976], 39).

Deja, ano meto raštuose *daudytės* (*triubos*, *trimitai*) labai dažnai painiojamos su mūsų jau aptartais *mediniais ragais*: „Biržėnai vadina *ragais*, o Vabalninkėnai – *triūbomis*“ (Sabaliauskas 1911, 13); „Aukštaičiuose [...] senovės triubosragai plačiau yra žinomi“ (Biržiška 1921, 22). Šioje citatoje M. Petrauskais ragais neabejotinai vadina daudytes: „Jeigu paimtum *ragą* ir pradėtum jin pūst nuo *pamatinės* jo *gaidos*, tai gavę tolesniame pūtime *eilę balsų* iš didelės ir mažos tercijos [...]“ (Petrauskas 1912[1976], 45).

Pristatomas ir ambušiūrinis tradicinis piemenų aerofonas – **ožragis**, jo konstrukcija, *instrumento būdas*: „*Ožio ragas* dirbamas iš ožio rago“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „*Ožragis* – iš *ožio rago*. [...] Jo balsas aržus, toli girdžiamas“ (Biržiška 1921, 23); „Patsai vardas [ožio ragas] išaiškina šio *instrumento būdą*“ (Sabaliauskas 1911, 14); „*[Ožio ragas] skylelių* turi tiek pat kaip lamždis, ir tirliuojama ant jo tas pat kaip ant *lamzdžio*“ (Sabaliauskas 1911, 14). A. Sabaliauskas liudija ir jo garsų derinimo būdą: „*Ožio ragas*. Ar keturiomis *skylelėmis* ir suderintas pagal ano penkiastygio; ypatingai ant jo „*tirliuodavo*“; tas užsiėmimas prigulėjo piemenims ir pusberniams“ (Sabaliauskas 1904, 36).

Švilpynių ir birbinių vardai

Kitam tradiciniam piemenų pučiamajam instrumentui **lumzdeliui** skiriama daugiau dėmesio. Jis vadinamas dar ir *dūdelėmis*, *vamzdžiais*, *vamzdeliais*, *lamzdžiais*, *lumždžiais*: „Piemenys betgi vartoja savo darbo *dūdas* ir *dūdeles*, panašias į tas, kurias vartoja laukinės giminės [...]“ (Biržiška 1921, 21); „*Dūdelė (vamzdelis)* projektuojama vartoti visose pradinėse mokyklose [...]“ (Budriūnas 1944, 4); „Seniaus, mat, šokdavo ne pagal kokios nors muzikos – jei bent tikt pagal *lamždį* [...]“ (Sabaliauskas 1904, 27); „*Lamždis*. Pas mus sako: lumždis. Yra tai vargonų dūdos rūšis, ar iš uosio medžio, ilgumo kone pusantro sprindžio su keturiomis *skylelėmis*. [...] Ant jo įvairias melodijas *tirliuodavo* [...]“ (Sabaliauskas 1904, 36); „*Lamždis – vamzdis* yra tai medinis instrumentas, išduodąs balsą pūtimu“ (Sabaliauskas 1911, 14). Aprašomas jo gaminimo būdas ir medžiagos: „*Vamzdis*, tarmiškai tariant, *lumždis*, išgręžiamas iš uosio medžio [...]. Yra tai daugiausiai piemenų instrumentas“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „Pirmų pirmiausiai *vamzdį* darė iš žilvičio, gluosnio ar kitokio medžio žievės [...]. *Vamzdį* dirba šitaip: numauna nuo medžio žievę [...], viename gale išpjauna skylutę ir užkiša tą galą medeliu, tik ne visai, bet palieka plyšį oro praėjimui. [...] Tokiu pat būdu padaromas *vamzdis*, bet jau liemenyje su keliomis skylutėmis, kurias uždarant ir atidarant pirštais [...] gaunama dar įvairesnė melodija“ (Petrauskas 1909[1976], 37). Skiriamas lumzdžiuoti ir mokyklų programose. Įvairuoja jo korpuse išgręžtų skylučių skaičius: „Šio *dainyno* priede įdėtos natos *mokyklinei dūdelei* yra pritaikytos paprastam *vamzdeliui* su šešiomis skylutėmis, [...]“ (Budriūnas 1944, 4). „[...] *skylelių* turi tris, taip kad išduoda keturius *balsus*“ (Sabaliauskas 1911, 14).

Aprašomas ir dar vienas tradicinis piemenų pučiamasis instrumentas švilpa. Vėlgi aprašoma jos konstrukcija, gamybos ir muzikavimo būdas: „**Švilpa** dirbama iš baltakarnio karklo lazdos, arba, tikriau sakant, iš jo žievės, kuri, pavasary atkutus, numaunama nuo medžio“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „**Švilpa**. Būdas pataisymo kaip lamždžio, tikt trumpa ir be skylučių; piemenų darbas ir mažiems *vaikams* žaisti“ (Sabaliauskas 1904, 37). „*Išdavimui* [švilpos] *balso storąjį galą* pataiso kaip *lamždžiui*, tik *pučia švilpon* ne iš *galo*, kaip *lamzdyje*, bet iš *šalies*, nelyginant kaip fleiton; *laibgalis* palieka kiauras“ (Sabaliauskas 1911, 14); „[...] žmogus *švilpuodamas* ranka gali pasiekti *laibgalį* [...]“ (Sabaliauskas 1911, 14); „*Iš lėno pučiant* [švilpa] *išduoda drūtą balsą*“ (Sabaliauskas 1911, 14); „[Švilpoje] *skylelių* jokių, žinoma, be vienos *drūtgalį padarymui balso*“ (Sabaliauskas 1911, 14); „Per savo ilgumą, kaip kiekviena *ilga triūba*, *švilpa* išduoda [...] daug *balsų natūrališkųjų*“ (Sabaliauskas 1911, 14).

A. Sabaliausko raštuose aptinkama nemaža informacijos apie **birbynę**. Minimos jos konstrukcijos dalys, skirtumai nuo fleitinio aerofono *lumzdžio*. „O

dirbo ją iš *šiaudo*, *plunksnos* arba *medžio*“ (Sabaliauskas 1904, 36–37). „*Birbynė* išsukama iš alksnio arba karklo. Ją galima padaryti iš *žąsies plūksnos* ir iš *šiaudo*“ (Sabaliauskas 1916, VIII); „Kartais tokiai *birbynei drūtgalį* apvynioja su tošia ir gerai toli pratęsia.“ Pabrėžiami šio aerofono garso išgavimo būdai. Tai „muzikos įrankis, kuriame balsą daro *liežuvėlis*“ (Sabaliauskas 1904, 36). „*Birbynė* skiriasi nuo *lamždžio* tik tuo, kad joje *balsą išduoda* liežuvėlis, kaip klarnete“ (Sabaliauskas 1911, 14).

Bendratautinių instrumentų pavadinimai

M. Petrauskas taip apibūdina **dūdmaišį**: „Čia vėl nepasitenkinta vienu *sopelka* – rageliu, nors tas duodavo daugelį įvairių balsų [...]. Pridėta dar antras *ragas*, *didžioji sopelka*, ir tas buvo žemesnis visa oktava [...]. Tas didysis ragas laikė vieną gaidą ištaisai, ir jį „*dūdoriai*“ vadina ūku. [...] *Didysis ūkas* neturėjo pirštams skylučių. [...] *Didžiajame rage* – *sopelkoje* įdėta ir *pyplė* iš nendrės, kaip ir mažajame, tik daug didesnė. [...] Dabar žmogus galėjo jau *žaisti* nuolatos, nes tą maišą *dumtuvę* nuolatos laiko po pažaste, ir kai jį pripučia pilną, tai bežaisdamas ilsis, o orą varo, spausdamas tą *maišą* žasčia (Petrauskas 1909 [1976], 41); „Taigi žmogaus sugalvota, kad tas oras reikia pasigauti ir tuomet jis nuolatos galės savo instrumentu *birbti*“ (Petrauskas 1909[1976], 40). M. Biržiška taip pat mini „[...] *kulinę su ūku* arba *Labanoro dūdą* vadinamą, [...] net *Vilniaus dūdą* vadinamą“ (Biržiška 1921, 24). Pateikiami šio instrumento dalių pavadinimai: „*Dūdos* dalys: 1) *Kulinė* – avino maišas [...], 2) *pūtiklis* – anga orui pūsti, 3) *žaleika* – pusaršinis vamzdis, turįs 6 uždengiamas ir atveriamas skylutes, 4) *ūkas* – *baso triūba* [...]“ (Biržiška 1921, 24); „*Kulinė su ūku*. [...] Buvusi iš avies kailio su medine dūdele; pažastyje pakišta ir spaudžiama, drūtu balsu sakydavusi: u, u; vartodavę prie kitų *muzikos įnagių*“ (Sabaliauskas 1904, 37); „*Putiklis*, t. y. angelė (anga) orui pūsti; su tam tikru pritaisytu automatišku *liežuvėliu*, kuris pats užsidaro nebepučiant, kad neišleistų oro, viduje esančio“ (Žiogas 1911, 109); „*Žaleika* arba *sopelka*. [...] *Sopelkai* – *žaleikai* pirštams skylutės taipgi išsvilinamos, [...] vidun jos įdedama iš nendrės ar žąsies sparno plunksnos *pyplė*. [...] *Pyplę* tankiausiai daro iš nendrės, plunksnos arba kitą kartą – ir iš kviečio šiaudo“ (Petrauskas 1909[1976], 38); „*Žaleika*, t. y. pusaršinis ilgio vamzdis, su praplatintu galu del rezonanso, bent kiek rago formos“ (Žiogas 1911, 109); „Prie to galo *pūtiklio*, kuris yra maiše, pridėjo ploną *plėvelę* ir, *kulinėje* orui esant tampresniam, labiau suspaustam, jis ir *plėvelę* spaudė prie *pūtiklio* sienelių, nustojus pūsti, ir oras bereikalingai neišėjo laukan“ (Petrauskas 1909[1976], 40–41); „[...] įtaisė ir *pūtiklį, volę* pripūtimui oro, bet čia jam vėl nepasisekė, nes kai tik jis nustojo pūtes, oras pradėjo savaimi eiti atgal iš maišo laukan“ (Petrauskas 1909[1976], 40); „*Ragelis* – ta pati *sopelka*,

tik gale užmautas *ragelis*, dėl to skamba pilniau, skardžiau ir balsas gražesnis“ (Petrauskas 1909[1976], 39). M. Petrauskas *dūdmaišio* (*kulinės*) boselį (ūką) vadina „*remabalsiu*“: „[...] daugiau pamatuojančios *akordą* negu *kulinės* „*remabalsis*“ [...]“ (Petrauskas 1912[1976], 44). Aprašomi ir muzikavimo šiuo instrumentu būdai: „*Kulinė*, t. y. iš odos *maišas*, kurį po pažastimi laikydami virtuozai sodiečiai, dar prieš dūduojant, pripūsdavo dvasios (oro), *žaisdami* gi vėl pūsdavo“ (Žiogas 1911, 109); „*Ūkas*, t. y. *triuba-balsas*, 71 cm ilgio. Jis paprastai, *žaidžiant*, nuleidžiamas žemyn“ (Žiogas 1911, 109); „*Kulinė dūda*: [...] *maišas* stovi, *ūkas* guli ant stalo, *žaleika* stati stovi“ (Žiogas 1911, 109); „[...] Kolaik [...] jis pučia savo *vamzdį*, tolaik tas *leliuoja*“ (Petrauskas 1909[1976], 40); Nusakomas ir nykstantis *dūdmaišio* paplitimo arealas: „[...] „*Kulinė su ūku*“, kitaip vadinamoji „*dūda*“, arba „*Labanorų dūda*“, gan plačiai tebėra ikišiol vartojama tulose vietose Vilniaus gubernijoje irgi kiek dar Kauno gub.“ (Žiogas 1911, 108); „Tebemini dar žmonės kitur visai jau išnykusią [...] *kulinę su ūku* arba *Labanoro dūdą* vadinamą, [...] net *Vilniaus dūdą* vadinamą“ (Biržiška 1921, 24); „[...] tas jau visai išnykęs, tai *kulinė su ūku*“ (Sabaliauskas 1911, 14).

J. Žiogas greta išsamaus *dūdmaišio* konstrukcijos bei jo muzikos apibūdinimo 1911 m. mini ir *dambrelį*, vadindamas jį *bandurka*, sudaryta iš dviejų sulenktų ir suartintų plieno *štabelių* bei *liežuvėlio*: „Dar man Gaidėje būnant, vartojama buvo menkutis geležinis muzikos instrumentas, *bandurka* vadinamas. [...] Tas menkutis instrumentas susideda iš dviejų plieno sulenktų ir suartintų [...] *štabelių*, kurių tarpe yra pirštais virpinamas plieno *liežuvėlis*“ (Žiogas 1911, 109–110). O gerokai anksčiau jį savo poemoje „Metai“ mini ir Kristijonas Donelaitis: „Lauras su pirštu *dambrelį* skambino pūsdams [...]“ (Donelaitis 1818 III, 191–192).

Įvairių tautų tradiciniame muzikavime žinomi **cimbolai**, dar vadinami ir *sunkliais*: „Per vestuves ir per šokius buvo vartojami *sunkliai (cimbolai)*“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9).

Smuikas – bendratautis tradicinis instrumentas, aprašytas dar ir Kristijono Donelaičio „Metuose“: „Jokūbs, *strūnas* įtempdams, čirškino *smuiką*“ (Donelaitis 1818 III, 191–192). Ir jo terminijoje randame mums aktualių sąvokų. M. Petrauskas pateikia neteiktinus šiais laikais kalbiniu požiūriu jo konstrukcijos detalių pavadinimus: „Prie *ramstuko* („*podstavkos*“), styginiuose instrumentuose [...]“ (Petrauskas 1916, 4); „Su *griežtuvu* (su smičium)“ (Petrauskas 1916, 7).

Būgnai ir kiti mušamieji instrumentai, idiofonai. M. Petrauskas čia savo laiku siūlė į muzikos instrumentų klasifikaciją įvesti *trenksminių muzikos pabūklų* sąvoką: „Mušamieji instrumentai: būgnai, dideli ir maži, varpas ir varpeliai ir įvairiausi *trenksminiai muzikos pabūklai* mėgstami žmonių žemesnės kultūros“ (Petrauskas 1909 [1976], 42–43). Vėliau būgnus (ir pan.) jis vadina *barškaliniais instrumentais*: „Kiti *bubiniai* [...], tai *barškaliniai instrumentai*, palaiko ri-

tmo lygybę, bet be *nustatydinto tono* bildesis“ (Petrauskas 1916, 29). „*Mušamųjų instrumentų* pas mus nedaug tėra, iš viso bus tik vienas *būbnelis*“ (Petrauskas 1909[1976], 42).

Prabėgomis minimi **molinukai** (*gaidžiukai, kumeliukai*): „Dar vartojama Lietuvoje instrumentai, iš molio nužiesti ir išdegti, kaip tai: *gaidžiukai, kumeliukai* ir kiti su dviem, trim ir net keturiomis skylutėmis – pirštams uždengti. Jie švilpia taip, kaip ir *vamzdžiai*, bet priklauso vaikams“ (Petrauskas 1909[1976], 42). Nėlieka nepastebėta ir **manikarka**: „[...] buvo surinkta apie 300 liaudies muzikos instrumentų, kurių tarpe buvo [...] net „*manikarka*“ iš Biržų [...]“ (Žilevičius 1966, 11).

Dar XIX a. pabaigoje jau pradėdama nerimauti, kad senuosius tradicinius muzikos instrumentus žmonių susibūrimuose vis dažniau pakeičia **armonika** (*armoška*): „Jų [skudučių, ragų, etc.] vietą užima *armonika* ir *smuikas*“ (Sabaliauskas 1911, 15); „[...] už kelių dešimčių metų *kanklių balsas* visai paskęs *armonikų, „katarinkų“*, draskančių sielą balsų“ (Vilkolakas 1912). „[...] *armoškos* muzika nėra artima lietuvių dvasiai“ (Socius 1929, 8).

Muzikantai, muzikavimas, instrumentinė muzika

Muzikantai apibendrinta prasme vadinami ir *dūdoriais, smuikoriais*: „[...] duoda savo užkandas [...] taipojau *dūdoriams* ir *smuikoriams*“ (Juška 1883[1955] II, 338). Įdomi pastaba, kur dūdoriais įvardyti bažnyčių vargonininkai: „Žemaičiuose tūlose vietose vargonininką vadina „*dūdorius*“. Daugeliškėnai nesako „vargonais graiija“, bet „*dūduoja*“ [...]“ (Žiogas 1911, 109). Muzikos instrumentų meistrai – jų *dirbėjai*: „Nemažai *liaudies muzikantų* nuotraukų, *instrumentų dirbėjų*, dainininkų ir kt.“ (Žilevičius 1966, 11).

Visa **tradicinė instrumentinė muzika** – *instrumentalinė*, arba *instrumentališka, muzika*: „Šio dainyno prieduose duodama ir šiek tiek *instrumentalinės muzikos*“ (Budriūnas 1944, 4); „Grynai *instrumentališka muzika* vėlai tik atsirado“ (Sabaliauskas 1911, 14). Patys instrumentai – *muzikos įrankiai, įnagai*: „Lietuvis gan apščiai ir įvairių turėjo savo pramogai *muzikos įrankių*“ (Sabaliauskas 1911, 15); „Mūsų visai kulturai lig priėmimui V. Kristaus mokslo esant žemame laipsnyje, ir *muzikos įrankiai* buvo, matyt, primitiviški [...]“ (Sabaliauskas 1904, 30); „*Dainų garsų apstumas* paaiškinamas dar *muzikos* – įvairių jos *įnagių (instrumentų)* išduodamų garsų įtaka“ (Biržiška 1916, VIII). Ši muzika įvardijama turinti *nacionališkus muzikos instrumentus*: „Kiekviena tauta turi ne tik savo ypatingus [*muzikavimo*] būdus, bet ir savo *nacionališkus muzikos instrumentus*“ (Lietuviškos... 1897).

Įvairiuose šaltiniuose apstu tiesiog išvardijamų atitinkamose vietovėse žinomų tradicinių instrumentų: „Minėtame krašte užliko šitie mūsų muzikos įrankiai: *kankliai, skudučiai, ragai, lamždės, ožio ragas, birbynė* ir *švilpa*; dar atsimena *kulinę su ūku*“ (Sabaliauskas 1904, 31); „Svotba geria klėtyje, šoka, dainuoja ir, su *dūdomis, ožragiais, vamzdžiais, lamzdelėmis, smuikais, būgneliais* ir *trimitais* grieždami, veda jaunąją iš klėties į seklyčią“ (Juška 1883[1955] II, 338); „[...] muzikos instrumentai: a) *kankliai* (kitur – *kanklės*); b) *skudučiai* (kitur – *skurdutės*); c) *ragai* [...] iš uosio medžio; d) *vamzdis*, tarmiškai tariant *lumždis*; e) *birbynė*; f) *ožragis*; g) *švilpa*“ (Niemi, Sabaliauskas 1911, VI–VII); „Senovės lietuvių muzikos įrankiai [...] buvo šie: ilgi *mediniai trimitai* [...], *gyvuliniai*, paskui *mediniai ragai*, paprastos *birbynės, švilpinės, vamzdžiai*, garsūs styginiai *kankliai* ir kiti [...]“ (Biržiška 1925, 42); „Lietuviai, be to, vartojo visokių rūšių *švilpines: švilpas, vamzdžius, turtukles, tuturges*“ (Biržiška 1925, 42); J. Čiurlionytės 1938 m. mini mi liaudies muzikos instrumentai: „*lamzdeliai, ožragis, ragas, smuikai, skudučiai, triūbos, vamzdelis*“ (Čiurlionytė 1938, 249–256), ir t. t.

XX a. pradžios ir pirmosios pusės raštuose bene labiausiai atskleidžianti pačių muzikantų kalbos bruožus yra senųjų muzikos instrumentų konstrukcijos dalių terminija. Tokią muziką ir jos instrumentus tyrę bei aprašę mokslininkai dažniausiai perimdavo kanklininkų, skudučiuotojų, dūdmaišio pūtėjų ir kitų muzikantų vartotas sąvokas ir jas vartojo savo raštuose.

Išvados

1. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje lietuviškos etnomuzikologinės terminijos žodynas dar nebuvo susiformavęs, tad teko ne tik fiksuoti jau girdėtus, bet ir kurti naujus instrumentinės muzikos terminus bei tikslinti tokių terminų sampratą. Jų etnomuzikologinės terminijos studijos yra aktualios ir dabarties mokslininkams – etnomuzikologams, etnoinstrumentologams, visiems lietuvių tradicinės muzikinės kultūros tyrėjams bei puoselėtojams.

2. Daugeliu atvejų ano meto mokslinėje literatūroje minima tradicinių muzikos instrumentų terminija atspindi įvairiuose Lietuvos etniniuose regionuose pačių muzikantų vartotas sąvokas. Tik retais atvejais buvo bandoma siūlyti vienokius ar kitokius tokių terminų naujadarus.

3. Visi šie to meto bandymai praturtinti lietuvių etnomuzikologinės ir etnoinstrumentologinės terminijos žodyną vertintini kaip vieni esmingiausių pirmųjų šio darbo rezultatų, vėlesniuose kitos kartos mokslininkų raštuose leidę toliau šį žodyną tobulinti, šlifuoti ir gryninti. Ne visos jų siūlytos sąvokos ir terminai buvo visuotinai priimti, tačiau verta pripažinti, jog tai yra dėsningas istorinis na-

tūralios mokslo terminų atrankos procesas, kurio ženklia dalimi buvo ir minėtų autorių mokslinės bei praktinės veikos palikimas.

4. Šiuos etnoinstrumentologinės terminijos ištakų tyrimus verta ir toliau tęsti bei sieti juos su šių laikų muzikinės terminijos paieškomis ir naujadarais. Taip bus galima atsekti istorines minėtų terminų raidos ir viso jų kūrybos proceso trajektorijas.

Šaltiniai ir literatūra

- A. S. 1926 – A. S. Mūsų kanklininkai. [Martynas Lapienė, Pranas Puskunigis, Vincas Bartuška]. *Muzikos aidai*, 3–6, p. 43.
- Alenskas 1991 – Vytautas Alenskas. *Pranas Puskunigis ir Skriaudžių kanklininkai*. Klaipėda, [1991] (išleista autoriaus lėšomis).
- Apanavičius 1992 – Romualdas Apanavičius. *Baltų etnoinstrumentologija*. Kaunas: Kauno lietuvių tautinės kultūros centras.
- Apanavičius 1994 – Romualdas Apanavičius. Baltai ir jų seniausieji kaimynai etnoinstrumentologijos duomenimis. *Lietuvos mokslas / Science and Arts of Lithuania*, 2, kn. 2–3, 115–129 [Vilnius: Lietuvos mokslų akademija].
- Apanavičius 2001 – Romualdas Apanavičius. Lietuvių ir latvių kanklės – tautų bendros kilmės liekana. In *Acta Baltica* (p. 114–127). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Latvijos universitetas.
- Apanavičius 2003 – Romualdas Apanavičius. Etninių muzikos instrumentų pagrindinės idėjos. *Tradicija ir dabartis*, 3, 18–34 [Mokslo darbų rinkinys. Klaipėda: Klaipėdos universiteto Liaudies muzikos katedra].
- Apanavičius 2009 – Romualdas Apanavičius. Etninių muzikos instrumentų vardai ir jų atkuriamosios reikšmės – seniausių ūkininkavimo būdų tyrimo šaltinis. *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis: mokslo darbai*, 8, 35–43.
- Baltrėnienė 1980 – Marija Baltrėnienė. *Lietuvių liaudies muzikos instrumentai, I*. Vilnius.
- Baltrėnienė 1980a – Marija Baltrėnienė. *Lietuvių liaudies muzikos instrumentai, II*. Vilnius.
- Baltrėnienė 1989 – Marija Baltrėnienė. Instrumentinių sutartinių gėžė. In *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje* (p. 46–50). Kaunas.
- Baltrėnienė 1997 – Marija Baltrėnienė–Gaščiauskaitė. *Devyniastygės kanklės: kankliavimo tradicijos ir dabartis*. Vilnius.
- Baltrėnienė, Apanavičius 1991 – Marija Baltrėnienė ir Romualdas Apanavičius. *Lietuvių liaudies muzikos instrumentai*. Vilnius: Mintis.
- Biržiška 1916 – Mykolas Biržiška. *Lietuvių dainos. Vidurinėms mokykloms vadovėlis*. Vilnius.
- Biržiška 1921 – Biržiška, Mykolas. *Dainos kelias (Vadovėliui bent kiek medžiagos)*. Vilnius: „Švyturio“ b-vė.
- Biržiška 1925 – Mykolas Biržiška. *Dainų istorijos vadovėlis*. III leidimas. Kaunas: „Vyties“ bendrovės leidinys.
- Brazys 1920 – Teodoras Brazys. *Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)*. Tilžė: „Švyturio“ b-vė.
- Budriūnas 1944 – Motiejus Budriūnas. *Pradinis dainynas. Dainuojamieji žaidimai, dainos [...], giesmės, natos mokyklinei dūdelei, skudučiams ir kanklėms*. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1944.
- Buęs klausęs 1925 – Buęs klausęs. Kanklininkų darbų aidai. *Lietuva*, 274.
- Čiurlionytė 1938 – *Lietuvių liaudies melodijos. Tautosakos darbai*, 5. Spaudai paruošė J. Čiurlionytė. Kaunas: Lietuvių tautosakos archyvas.
- Donelaitis 1818 III – Kristijonas Donelaitis. *Metai*. III dalis: *Rudenio gėrybės*. Karaliaučiuje, Hartungų spaustuvėje.

- Juška 1883[1955] II – *Lietuviškos svotbinės dainos. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*. II tomas. Vilnius: VGLL [I leidimas – Sankt Peterburg, 1883].
- Kraševskis, Biržiška 1921 – *J. I. Krašauskio Lietuvių dainos*. Versta iš lenkų kalbos (vertimą išlygino M. Biržiška). „Vilniaus“ leidinys. Vilnius.
- Kirdienė 2000 – Gaila Kirdienė. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etniniėje kultūroje*. Vilnius: Kronta.
- Kirdienė 2007 – Gaila Kirdienė. *Lietuvių liaudies smuiko muzika. 100 kūrinių*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
- Kirdienė 2009 – Gaila Kirdienė. *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika* (su 2 kompaktinėmis plokštelėmis). Vilnius: Kronta.
- Lepneris 1744 [2011] – Teodoras Lepneris. *Prūsų lietuvis*. Parengė V. Gerulaitienė. Vilnius: LII, 2011. I leid.: *Der Preusche Littau [...] von Theodoro Lepner, [...] Danzig, 1744*.
- Lietuviškos... 1897 – Lietuviškos kanklės. *Garsas Amerikos Lietuvių, 30*.
- Niemi, Sabaliauskas 1911 – *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje. D-ro A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos*. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, ser. 13, T. VI. Helsinki.
- Paliulis 1959 – Stasys Paliulis. *Lietuvių liaudies instrumentinė muzika: Pučiamieji instrumentai*. Sudarė ir paruošė Stasys Paliulis. Vilnius.
- Paliulis 1984 – Stasys Paliulis. Daudyčių poveikis sutartinių muzikai. *Muzika, 4*, p. 87–95.
- Palubinskienė 2001 – Vida Palubinskienė. *Tradicinis kankliavimas*. Vilnius.
- Petrauskas 1909 [1976] – Mikas Petrauskas. Iš muzikos srities. *Lietuva, 1909* gegužės 28 – birželio 4 d. d., Chicago, Illinois. II leid.: *Mikas Petrauskas. Straipsniai, laiškai, amžininkų prisiminimai*. Sudarė J. Burkaitė (p. 29–43). Vilnius: Vaga, 1976.
- Petrauskas 1912 [1976] – Mikas Petrauskas. Lietuvių muzika. *Laisvoji mintis, 35, 36, 37, 39*, Chicago, 1912. II leid.: *Mikas Petrauskas. Straipsniai, laiškai, amžininkų prisiminimai*. Sudarė J. Burkaitė (p. 44–62). Vilnius: Vaga, 1976.
- Petrauskas 1916 – Mikas Petrauskas. *Mažas muzikos žodynelis*. Lietuvių muzikos konservatorija. Boston.
- Puskunigis 1920 – Pranas Puskunigis. *Kanklių muzikos vadovėlis*. II laida [rankraštis].
- Puskunigis 1932 – Pranas Puskunigis. *Kanklių muzikos vadovėlis*. III laida. Lietuvos kanklininkų draugija. Kaunas.
- Puskunigis 1933 – Puskunigis, Pranas. Kanklių tipai. *Skautų aidas, 11*, 10.
- Sabaliauskas 1911 – Adolfas Sabaliauskas. *Apie žiemų-rytiečių lietuvių tautinę muziką ir muzikos instrumentus*. Vilnius: M. Kuktos spaustuvė.
- Sabaliauskas 1916 – Adolfas Sabaliauskas. *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos*. Lietuvos šiaurės rytuose surinko kun. A. Sabaliauskas [...]. Helsinki.
- Slavinskas 1937 – Zenonas Slavinskas. Lietuvių kanklės. *Tautosakos darbai, III*, 244–320.
- Slavinskas 1937a – Zenonas Slavinskas. Lietuvių tautos muzika. *Naujoji Romuva, 4–5*(314–315), 112, 113.
- Slaviūnas 1939 – Zenonas Slaviūnas-Slavinskas. Lietuvių liaudies muzikos instrumentų tautiškumo klausimu. *Naujoji Romuva, 2*(515), 34–38.
- Slaviūnas 1939a – Zenonas Slaviūnas-Slavinskas. Lankas – pirmykštis lietuvių muzikos instrumentas. *Gimtasai kraštas, 1*(21), 525–531.
- Slaviūnas 1955 – Zenonas Slaviūnas. A. Juškos „Svotbinės dainos“. In *Lietuviškos svotbinės dainos. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*. I tomas (p. 5–20). Vilnius: VGLL.
- Slaviūnas 1955a – Zenonas Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ tautosaka ir papročiai. *Lietuviškos svotbinės dainos. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*. II tomas (p. 5–24). Vilnius: VGLL.
- Slaviūnas 1955b – Zenonas Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ pastabos ir paaiškinimai. In *Lietuviškos svotbinės dainos. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*. II tomas (p. 569–594). Vilnius: VGLL.

- Slaviūnas 1959 – Zenonas Slaviūnas. *Sutartinės: daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*. Parengė Zenonas Slaviūnas, T. 1–3. Vilnius.
- Sliužinskas 1998 – Rimantas Sliužinskas. Stiliaus ir žanro samprata užsienio etnomuzikologijos moksle. In *Mokslas Vakarų krašte. Lietuvos mokslas*. 18-oji knyga (p. 285–294). Vilnius.
- Sliužinskas 1999 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos kun. T. Brazio (1870–1930) moksliniuose darbuose. *Soter*, 1(29), 67–78 [Vytauto Didžiojo universitetas].
- Sliužinskas 1999a – Rimantas Sliužinskas. Lietuviškosios etnomuzikologinės terminijos ištakos. In *Muzikos meno idėjos ir keliai* (p. 4–9). Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Sliužinskas 2001 – Rimantas Sliužinskas. Vakarų šalių etnomuzikologijos terminija: stiliaus ir žanro sampratos. In *Vakarų Lietuvos muzika*, kn. 1. Žurnalo „Tiltai“ priedas Nr. 7 (p. 36–41). Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Sliužinskas 2002 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ypatybės kun. A. Sabaliausko (1873–1950) moksliniuose darbuose. *Soter*, 7(35), 105–116 [Vytauto Didžiojo universitetas].
- Sliužinskas 2002a – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologijos mokslo terminai XX a. pirmosios pusės raštuose: *improvizacijos, stabilumo ir mobilumo sąvokų raida*. *Tiltai*, 3, 89–93.
- Sliužinskas 2003 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinė terminija kun. Antano Juškos (1819–1880) liaudies dainų rinkiniuose. *Soter*, 11(39), 193–200 [Vytauto Didžiojo universitetas].
- Sliužinskas 2003a – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologijos terminija (XX a. pirmoji pusė). *Liaudies kultūra*, 2(89), 32–34.
- Sliužinskas 2004 – Rimantas Sliužinskas. Ankstyvoji lietuviškosios etnomuzikologijos terminija bei sąvokos: atradimai ir paklydimai. *Tautosakos darbai*, XX(XXVII), 84–95 [Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas].
- Sliužinskas 2014 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos Miko Petrausko (1873–1937) moksliniuose darbuose. *Gimtasai kraštas*, 7, 12–20.
- Sliužinskas 2019 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos M. Biržiškos moksliniuose darbuose. *Res Humanitariae*, 26, 143–158 [Klaipėdos universitetas].
- Socius 1929 – K. Socius. Kanklių atgaivinimo reikalu. *Lietuvos aidas*, 217, 8.
- Strimaitis 1923 – Justinas Strimaitis. Atgaivinkime kanklių muziką. *Lietuva*, 250.
- Strimaitis 1923a – Justinas Strimaitis. Senovės lietuvių muzikos koncertas. *Lietuva*, 130.
- Strimaitis 1924 – Justinas Strimaitis. Kanklės – dainų palydovės. In *Pirmoji dainos diena* (p. 27–31). Kaunas.
- Strimaitis 1931 – Justinas Strimaitis. Kanklininkų d-jos visuotinis susirinkimas. *Lietuvos aidas*, 74.
- Strimaitis 1935 – Justinas Strimaitis. Kanklių mokymas pradžios mokykloje. *Tautos mokykla*, 15–16, 356–361.
- Strimaitis 1936 – Justinas Strimaitis. *25 linksmos dainelės ir liaudiškas kankliavimas vienam, dviem ir trimis lygiems balsams: skiriamas pradžios mokykloms*. Kaunas.
- Šimonytė 2000 – Rūta Šimonytė-Žarskienė. Šiaurės rytų Europos tautų skudučių tipo instrumentų repertuaras. *Lietuvos muzikologija*, I, 129–140.
- Šimonytė 2001 – Rūta Šimonytė-Žarskienė. Skudučiavimo ištakos. *Darbai ir dienos*, 25, 39–70.
- Šimonytė 2003 – Rūta Šimonytė-Žarskienė. *Skudučiavimas Šiaurės rytų Europoje*. Vilnius.
- Švedas 1936 – Jonas Švedas. *Skudučiuok! Pamokymai ir natos mažam (skautiškam) skudučių komplektui*. Kaunas.
- Vilys 2005 – Gvidas Vilys. Lekėtai – signalinis ganymo instrumentas. *Kūrybos erdvės*, 3, 20–24 [Šiaulių universitetas].
- Vilys 2008 – Gvidas Vilys. Kleketų tipologija. *Kūrybos erdvės*, 8, 31–40 [Šiaulių universitetas].
- Vilkolakas 1912 – Vilkolakas. Dar apie kankles. *Lietuvos žinios*, 63.
- Vyčinas 2001 – Evaldas Vyčinas. Būgnas Lietuvoje. *Lietuvos muzikologija*, 2, 157–168.

- Vyčinas 2011 – Evaldas Vyčinas. Idiofonai Lietuvoje. Naujas žvilgsnis. *Lietuvos muzikologija*, 12, 180–193.
- Vyžintas 1975 – Algirdas Vyžintas. *Skudučiai*. Vilnius, 1975.
- Žalia Rūta 1904 – Žalia Rūta [A. Sabaliauskas]. Sutartinės ir musu muzikos inrankiai. *Dirva-Žinynas*, 4, 25–39 [Shenandoah].
- Žarskienė 2007 – Rūta Žarskienė. Zenonas Slaviūnas ir lietuvių etninė instrumentinė muzika. *Tautosakos darbai, XXXIII*, 262–277 [Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas].
- Žilevičius 1966 – Juozas Žilevičius. Lietuvių muzikologijos archyvo apybraiža. In *Akademija ir koncertas. Profesoriumi, kompozitoriui ir Muzikologijos archyvo organizatoriui Juozui Žilevičiui pagerbti* (p. 11–22). Maria High School Auditorium. Chicago, Ill.
- Žiogas 1911 – J. Žiogas, Apie „kulinę su ūku“. *Lietuvių tauta. Lietuvių mokslo draugijos raštai*, kn. II, d. I, 108–110.

Rimantas Sliužinskas

THE HISTORICAL TERMINOLOGY OF TRADITIONAL MUSICAL INSTRUMENTS AND THE MUSIC-MAKING PROCESS

Summary

The article is intended to present and investigate the historical terminology of traditional Lithuanian musical instruments, their construction details and music-making features. The research material was collected after reviewing Lithuanian ethnomusicological literature from the end of the 19th century and the first decades of the 20th century, in order to find the earliest descriptions in the field of actual terminology. Most attention is paid to the historical works of Mikas Petrauskas (1873–1937), Pranas Puskunigis (1860–1946), Justinas Strimaitis (1895–1960), Mykolas Biržiška (1882–1922), Adolfas Sabaliauskas (1873–1950), and Teodoras Brazys (1870–1930). In this respect, traditional Lithuanian musical instruments have not been studied in a systematic way, so the facts presented in this article supplement the work by the contemporary ethnomusicologists and ethno-instrumentologists Marija Baltrėnienė, Romualdas Apanavičius, Algirdas Vyžintas, Vida Palubinskienė, Rūta Žarskienė, Gaila Kirdienė, and others.

When quoting historical sources, the grammatical forms of words used at the time are left. The terms in question are distinguished in italics. Inevitably, the foreignness and strangeness of the language are also noticeable here. The aim is not to make recommendations for the use of the terms and concepts provided, leaving that to the discretion of linguists. The aim of the article is to systematically collect and present to the reader a variety of early terminology of musical instruments, and the more or less successful origins of the process of the selection, creation and development of these terms.

All the personalities mentioned above are prominent and multifaceted Lithuanian public figures from the beginning of the 20th century. They are outstanding cultural and scientific figures, especially interested in the history, development, theory and practice of Lithuania's traditional musical instruments and music-making. Not only did they try to gather literature on the instruments and give a general overview of it, but also to systematise all knowledge about the terminology of their names, the parts used in their construction, and the music that was collected and published at the time.

At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, a dictionary of Lithuanian ethnomusicological terminology had not yet been formed, so they had to not only accept already-existing terms, but also create new terms for instrumental music and refine the concepts of these terms. Their studies of ethnomusicological terminology are also relevant to contemporary scientists, ethnomusicologists and ethno-instrumentologists, and all researchers and cultivators of Lithuania's traditional musical culture.

These attempts to enrich the dictionary of Lithuanian ethnomusicological and ethno-instrumentological terminology at that time can be assessed as one of the essential first results of this work. The next generation of researchers was able to improve, polish and further refine this dictionary in their later writings. Not all the concepts and terms they suggested were universally accepted, but it is worth acknowledging that this is a natural historical process in selecting natural scientific terms, a significant part of which was the legacy of the scientific and practical work by the authors mentioned.